

Nasrettin Hoca (d. 1208, Sivrihisar - ö. 1284, Akşehir)

Eskişehir'in ilçesi Sivrihisar'a bağlı Hortu yöresinde doğdu, Akşehir'de öldü. Babası Hortu köyü imamı Abdullah Efendi, annesi aynı köyden Sıdika Hatun'dur.

Önce Sivrihisar'da medrese öğrenimi gördü, babasının ölümü üzerine Hortu'ya dönerek köy imamı oldu. 1237'de Akşehir'e yerleşti. Bir söylentiye göre medresede ders okuttu, kadılık görevinde bulundu. Bu görevlerinden dolayı kendisine Nasuriddin Hâce adı verilmiş, sonradan bu ad Nasrettin Hoca biçimini almıştır.

Onun yaşamıyla ilgili bilgiler, halkın kendisine olan aşırı sevgisi yüzünden, söylentilerle karışmış, yer yer olağanüstü nitelikler kazanmıştır. Bu söylentiler arasında, onun Selçuklu sultanlarıyla tanıştığı, Mevlânâ Celâlettin ile yakınlık kurduğu, kendisinden en az yetmiş yıl sonra yaşayan Timur'la konuştuğu, birkaç yerde birden görüldüğü bile vardır.

Nasrettin Hoca'nın değeri, yaşadığı olaylarla değil, gerek kendisinin, gerek halkın onun ağzından söylediği gülmecelerdeki anlam, yergi ve alay öğelerinin inceliğiyle ölçülür. Onun olduğu ileri sürülen gülmecelerin incelenmesinden, bunlarda geçen sözcüklerin açıklanışından anlaşıldığına göre o, belli bir dönemin değil Anadolu halkının yaşama biçimini, güldürü ögesini, alay ve eğlenme türünü, övgü ve yergi becerisini dile getirmiştir.

Onunla ilgili gülmeceleri oluşturan öğelerin odağı sevgi, yergi, övgü, alaya alma. Gülünç duruma düşürme, kendi kendisiyle çelişkiye sürükleme, Şeriat'ın katılıkları karşısında çok ince ve iğneli bir söyleyişle yumuşaklığı yeğlemedir. O, bunları söylerken bilgin, bilgisiz, açığöz, uysal, vurdumduymaz, utangaç, atak, şaşkın, kurnaz, korkak, atılgan gibi çelişik niteliklere bürünür. Özellikle karşısındakinin durumuyla çelişki içinde bulunma, gülmecelerinin egemen ögesidir. Bu öğeler Anadolu insanının, belli olaylar karşısındaki tutumun yansıtan, düşünce ürünlerini oluşturur. Nasrettin Hoca, halkın duygularını yansıtan, bir gülmece odağı olarak ortaya çıkarılır. Söylenen kişi, söylenenin ağzını kullanır, böylece halk Nasrettin Hoca'nın diliyle kendi sesini duyurur.

Nasrettin Hoca, bütün gülmecelerinde, soyut bir varlık olarak değil, yaşanmış, yaşanan bir olayla, bir olguyla bağlantılı bir biçimde ortaya çıkar. Olay karşısında duyulan tepkiyi ya da onayı gülmece türlerinden biriyle dile getirir. Tanık olduğu olaylar, genellikle, halk arasında geçer. Hoca soyluların, yüksek saray çevresinde bulunanların aralarına ya çok seyrek girer ya da hiç girmez. Sözcüleri onun tanıştığı söylenen Selçuklu sultanlarıyla ilgili gülmecesi yoktur. Timur'la ilgili "hamam, Timur ve peştemal" gülmecesi de, Timur'dan çok önce yaşadığı için, sonradan üretilmiştir. Halk beğenisi Hoca'yı Timur gibi çevresine korku salan bir imparatorun karşısına hamamda çıkararak, "kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit" türünden bir yergi yaratmıştır. Burada yerilen, dolaylı olarak, kendi toplumun, halkın üstünde gören saray insanlarıdır.

Nasrettin Hoca gülmecelerinde dile gelen, onun kişiliğinde, halkın duygularını yansıtan başka bir özellik de eşeğin yeridir. Hoca eşeğinden ayrı düşünülemez, onun taşıtı, bineği olan eşek gerçekte bir yergi ve alay ögesidir. Anadolu insanının yarattığı gülmece ürünlerinde atın yeri yoktur denilebilir. Eşek, acıya, sıkıntıya, dayağa, açlığa katlanışın en yaygın simgesidir. Soyluların, sarayların çevresinde üretilmiş gülmecelerde eşek bulunmaz, oysa at geniş bir yer tutar. Bu konuda, başka bir çelişki sergilenir, gülmecede güldürücü öge ile yerici öge yanyana getirilir. Bunun örneği de kendisinden eşeği isteyen köylüye, "eşek evde yok" deyince ahırda onun anırmasını duyan köylünün "işte eşek ahırda" diye direktmesi karşısında, Hoca'nın "eşeğin sözüne mi inanacaksın benimkine mi" demesidir.